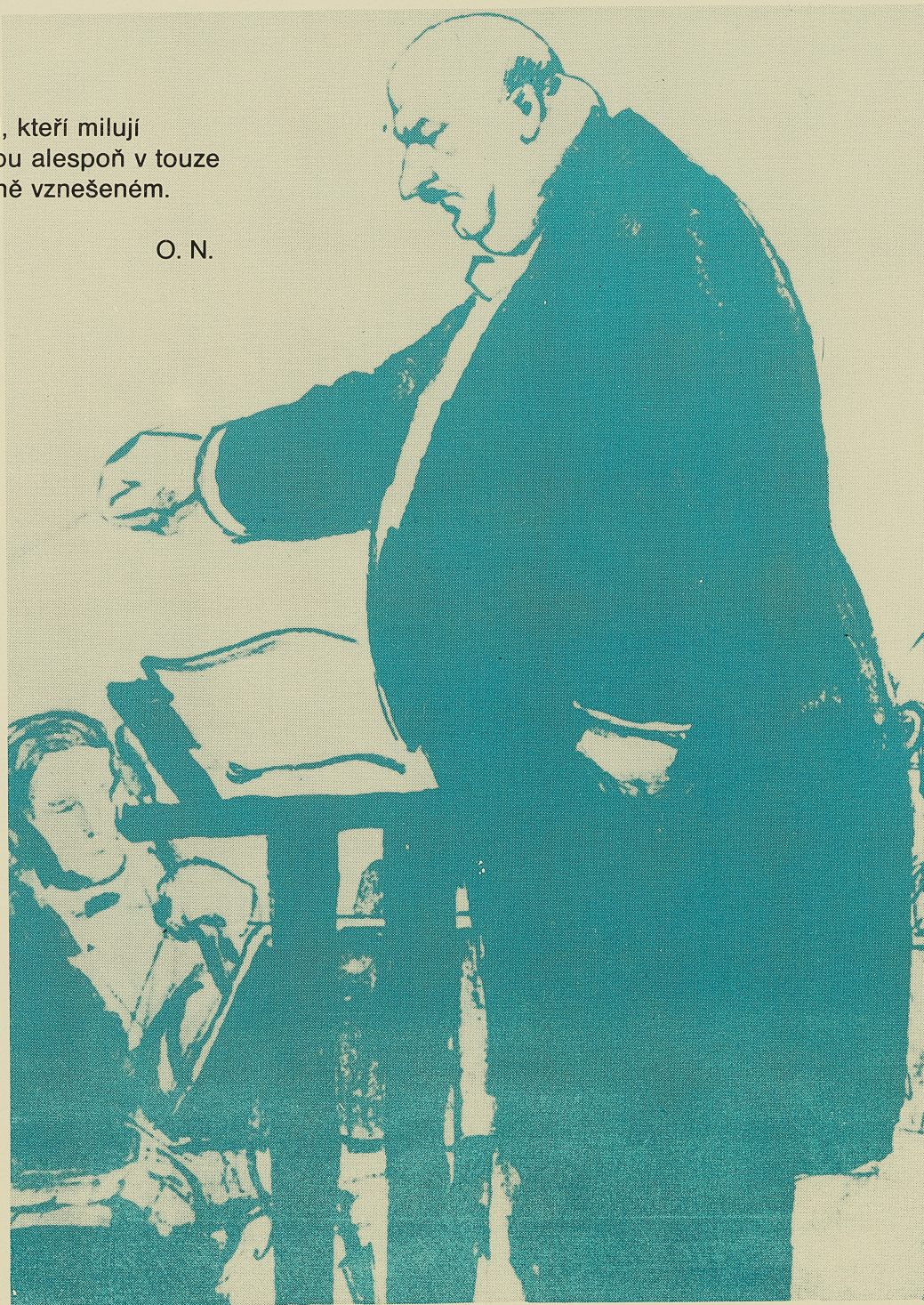

Oskar Nedbal

Vinobraní
Co

Já znám jen lidi. Lidi, kteří milují
umění, kteří se najdou alespoň v touze
po krásném, po věčně vznešeném.

O. N.

OSKAR NEDBAL je nesporně jednou z největších a nejsložitějších osobností českého i světového hudebního světa z přelomu a počátku našeho století. Jeho poměrně krátký život, tragicky jej ukončil v padesáti šesti letech, v sobě zrcadlí i řadu událostí rozhodujících pro vývoj naší hudební kultury. Se jménem Oskara Nedbala jsou spojeny počátky české komorní hudby, umělecký růst i existenční zápas České filharmonie a jeho jevištní díla mají zakladatelský význam pro český balet i operetu.

Počátečním datem našeho krátkého zamyšlení je 26. březen 1874, kdy se v Táboře, v rodině uměnilovného právníka narodil Oskar Nedbal jako předposlední z osmi dětí. Dětství Oskara Nedbala bylo naplněno hudbou, nejdříve rodinného muzicírování, které později přerostlo v založení hudebního spolku, jehož předsedou se stal Nedbalův otec. O vysoké úrovni tábořských koncertů hovoří i časté návštěvy pražských hudebních veličin, jako byl Z. Fibich, O. Hostinský, F. Ondříček a zejména Antonín Dvořák, který byl u Nedbalů častým hostem. Proto není divu, že nejnadanější dítě z této rodiny — Oskar — vstupuje po dvou letech tábořského gymnázia na pražskou konzervatoř.

Nedbalův vstup na konzervatoř nebyl nejšťastnější. Zmeškal termín přijímacích zkoušek a houslové oddělení bylo již obsazené. Jelikož konzervatoř tenkrát přijímala žáky jednou za tři roky, začal Nedbal studovat trubku a po roce přešel na houslové oddělení. Vstup na konzervatoř byl jedinou stinnou stránkou této Nedbalovy životní kapitoly. Měl mimořádné štěstí na vynikající učitele, jako byl světově proslulý violoncellista Hanuš Wihan a především Antonín Dvořák, který převzal v té době vyučování kompozice a mezi nejlepšími dvanácti žáky, kteří vytvořili jeho první třídu, byl i Oskar Nedbal. Dalším ze žáků této třídy byl i Josef Suk, po řadu let jeden z nejbližších přátel Oskara Nedbala. Léta na konzervatoři nejvýrazněji formovala umělecký profil Oskara Nedbala. Školní i mimoškolní vystoupení naznačila, že české hudbě vyrůstá

výrazná osobnost všestranného muzikanta. I když v té době jeho skladatelská činnost nebyla ještě průkazná, nejraději vzpomínal na hodiny skladby u Antonína Dvořáka: „Byl ideálním učitelem žáků talentovaných, jako nesrozumitelným a nejasným pro žáky vloh postrádajících. Velmi rád věc pouze naznačil, slovem nebo narážkou, aniž ji šíře rozvinul. Působivolo mu potěšení, když svými otázkami nebo narážkami uvedl žáka v nejistotu. Tím více se však radoval, když žák samostatně přemýšlející z labyrintu vyvázl. Ukazoval nejčastěji, že v umění není absolutních zákonů, naopak pravidla tvoření se podle doby a osobnosti mění“.

Pro další uměleckou dráhu Oskara Nedbala byla důležitá vystoupení žakovského komorního kvarteta ve složení: Hoffman první housle, Suk druhé, Nedbal viola a Berger violoncello. Tak se vlastně zrodilo České kvarteto, které později sklízelo umělecké vavříny na celém světě. Oskar Nedbal, který byl navíc organizačním vedoucím, spojil s tímto tělesem na řadu let své životní osudy.

Nedbalův bytostný temperament a nikdy neukojená umělecká ctížádost ho vedou k uskutečnění dalších životních snů — a jedním z největších byla dirigentská taktovka. Tento sen se naplnil 24. listopadu 1896, kdy poprvé dirigoval veřejný koncert České filharmonie. Pro potvrzení Nedbalova úspěchu v nové roli citujeme alespoň část z kritického referátu J. Boreckého z Národních listů: „Kdo by před několika lety tušil, že z tohoto ohnivého violisty Českého kvarteta, který s úspěchem i ke skladatelskému peru sahá, vyloupne se takový energický, své věci jistý dirigent.“ A opět by zabralo příliš místa zaznamenat mimořádný ohlas dirigentských úspěchů Oskara Nedbala s Českou filharmonií a s řadou vynikajících symfonických orchestrů v celé Evropě. Uvážíme-li, že nadále vystupoval s Českým kvartetem, vystupoval jako violista na dalších koncertech a navíc ještě komponoval — uděláme si alespoň částečný obraz o mimořádné životní energii a pracovitosti Oskara Nedbala. Zároveň

je nutno připomenout, že na všech koncertech prosazoval především českou hudbu a řadu našich skladatelů tak uvedl do povědomí hudebního světa.

Na ukončení kapitoly o oslnivém vzestupu Nedbala violisty a dirigenta, věnujme ještě pozornost vzpomínce J. Boreckého: „Uměleckou dráhu Oskara Nedbala jsem sledoval od začátku. Zprvu jen z povinnosti hudebního kritika, čím dále stával jsem se však svědkem rozvoje jeho mnohostranné vlohy, tím více měnilo se chladné pozorování v obdiv, lásku a přátelství. V přátelství, které neochablo ani v oněch dobách, kdy jsem přestal být oficiálním kritikem. Což bývá v uměleckých kruzích řídkým zjevem. Pro Nedbala neplatilo, jako u mnoha jiných cynické:

Teď už tě nepotřebuji . . . Nejvíce mne ovšem zaujal Nedbal dirigent a propagátor české hudby. Právem jsem v něm viděl hned od začátku zjev světového rázu i formátu. Bylo v jeho temperamentu cosi strhujícího. Jeho vývoj a úspěchy na světovém fóru, a to na místech „nejvysazenejších“, prominentních, ať v Paříži, nebo v Londýně, ať v Itálii, nebo v Německu a Rusku, všude osvědčily hloubku jeho chápání, stylovost, vašeň citu, slovanskou zpěvnost, žár rytmu. Zprávy a pozdravy, jež mi posílal z takových koncertů, jsou nepřetržitým bulletinem vítězství. A že byly tyto zprávy pravdivé, ba skromnější v porovnání se skutečností, o tom jsem se přesvědčil kolikrát jako očité svědek těch triumfů, například v Pavlovsku a zvláště v Turíně. Byl mohutnou dirigentskou individualitou. Nejvíce podoben Nikischovi, ale robustnější, zároveň romantik i klasik, stejně přístupný italské grácii i francouzské eleganci. Vždy však plnokrevný český muzikant. Mozart, Beethoven, Berlioz, Smetana, Dvořák, Čajkovskij znamenají největší jeho výkony v symfonické oblasti.

Jako skladatel nejvíce vynikl v pantomimě, jíž Pohádkou o Honzovirazil nové cesty. V četných baletech je ušlechtilým, vždy melodickým instrumentačně bohatým a rytmicky jadrným. Ani v operetě, jež ho později pohltila, nepřestal

být vkusným a udržel i tento lehčí žánr na úrovni. Nejkrásnější hudební inspirací zůstal však Valse triste, do něhož jako by prorocky vdechl celou zasněnou melodii svého života.“

Obraťme nyní svou pozornost ke kapitole, která nás nejvíce zajímá — Nedbal a divadlo. Ve sledování Nedbalových životních osudů tak musíme vynechat období několika let, kdy opustil Prahu a stal se uměleckým vedoucím vídeňského symfonického orchestru Tonkünstlerorchester.

Mnohaletá práce s tímto orchestrem přinesla Nedbalovi opět řadu světových uměleckých úspěchů, ale jeho vídeňský pobyt byl později jednou z příčin, proč se nemohl vrátit do osvobozeného Československa na místo, které by bylo přiměřené jeho umělecké velikosti. Obava před Nedbalovou uměleckou velikostí se zakryla pláštěm falešného vlastenectví a největší propagátor české hudby byl označen jako vlastizrádný odrodilec. Vraťme se však k vídeňským letům Oskara Nedbala. Po mimořádném úspěchu jeho baletu Pohádka o Honzovi (1902) a stejně úspěšné premiéře dalšího baletu Z pohádky do pohádky (1908), bylo již jen otázkou času, kdy přijde Nedbal s dalším jevištním dílem.

V této souvislosti není bez zajímavosti, že Nedbal pro časové zaneprázdnění odmítl nabídku Jaroslava Kvapila zhudebnit jeho Rusalku. Jeho prvním hudebně dramatickým dílem byla opereta Cudná Barbora, která se konala 14. 10. 1910 ve Vinohradském divadle. Je paradoxní skutečností, že je to jediná Nedbalova opereta, která byla prvně uvedena v Praze. Její pražská premiéra byla sledována s mimořádným zájmem za účasti řady zahraničních hostů. Libreto této operety nijak nepřesahuje běžný průměr a tak skutečným důvodem úspěchu byla Nedbalova hudba, která byla pro operetní žánr skutečně uměleckým přínosem, jak konstatoval kritik Neue freie Presse při vídeňské premiéře, která se konala o rok později: „Že Nedbal přichází z vážného uměleckého směru, je v jeho prvé operetě patrné. Všude se snaží připomenout svou dobrou hudební výchovu a stále udržuje

určitou noblesu. V jeho melodické vynalézavosti je stud z laciné popularity a strach ze šlágrovitosti.“ O tři roky později následovala premiéra Nedbalova nejúspěšnějšího díla. Bylo to 25. října 1913, kdy vídeňské Karlovo divadlo uvedlo Polskou krv. Námět si zvolil Nedbal sám z Puškinovy povídky Slečna selka a je skutečností, že velice úzce spolupracoval s libretistou Leo Steinem a donutil tohoto osvědčeného praktika k mnoha úpravám pro tehdejší operetní velkovýrobu libret zcela neobvyklým. Vídeňská premiéra Polské krve, stejně jako berlínská, která se konala o týden později, překonala všechna očekávání. Byla nejúspěšnější operetní novinkou sezóny 1913/1914, v Karlově divadle, které mělo 1100 míst dosáhla 200 repríz, pronikla na všechny světové operetní scény a do

počátku první světové války byla uvedena již na 237 divadlech. Díky pečlivosti Nedbalova životopisce Miroslava Šulce máme zachycen i ohlas vídeňského tisku. Reichspost: „Konečně opereta, nejen s dramatickým obsahem, ale i mravním.“ Die Zeit: „V každém taktu cítíme ruku jemně smýšlejícího, vysoce kultivovaného muzikanta.“ Dokonce i české Dělnické listy, které operetě příliš nepřály, napsaly: „Je to Nedbalův pokus, znehodnocenému operetnímu žánru dání nový význam a sice umělecký. Celá řada čísel je zbarvena skutečnou poesii a citlivostí, jež nezůstává na povrchu a neklesá k sentimentalitě, jiná čísla pak nesou rodnou známku Nedbalovy národní příslušnosti. Je to po mnoha letech první operetní práce, od jejíž návštěvy neztrojujeme.“

Světový ohlas Polské krve, a nesporně i komerční úspěch, připoutaly Nedbala trvale k tomuto žánru. Ale úspěch se opakoval již jen jednou. Bylo to uvedení Vinobraní 11. února 1916. Libreto této operety vytvořil tentokrát opět osvědčený L. Stein ve spolupráci s J. Wilhelmem. Ještě živý ohlas Polské krve vedl libretisty k logické úvaze volit opět slovanské prostředí, kde se může výrazně uplatnit Nedbalův bytostný skladatelský naturel. Vzor Polské krve je na Vinobraní více než patrný, v zápletce i osobách, i když polské prostředí nahradilo Chorvatsko. A opět to byl skladatelský genius Oskara Nedbala, který vdechnul tomuto dílu stálou životnost. Premiéra byla v Theater an der Wien v hudebním nastudování a řízení samotného autora. Přijetí u obecnosti bylo opět bouřlivé a Vinobraní opět vítězně putovalo do celého operetního světa, i když nejdramatičtější událostí té doby byla první světová válka. O dva měsíce později uvedlo Vinobraní Divadlo na Vinohradech v překladu a režii Karla Hašlera, dirigoval Nedbalův synovec Karel.

Další Nedbalovy operety Krásná Saskia — 1917, Mamsell' Napoleon, Erivan — 1918 až 1919, Dona Gloria — 1925, včetně opery Sedlák Jakub — 1922, znamenají již pokles autorovy činnosti

STÁTNÍ DIVADLO V OSTRAVĚ

NOSITEL ŘÁDU PRÁCE

OSKAR NEDBAL

Vinohrání

Libreto: Leo Stein a Julius Wilhelm

Překlad a úprava: K. M. Skoumal, texty písní: Ivo Osolsobě

Dirigent: zasloužilý umělec Vladimír Brázda

Režie: František Kordula

Výtvarník scény: Jan Obšil j. h.

Výtvarník kostýmů: Eliška Zapletalová

Choreografie: Zdeněk Prokeš

Dramaturg: Vojtěch Kabeláč

Sbormistr: Josef Kubenka

Korepetitor: Květa Millerová

Vedoucí výroby a technického provozu: ing. Ivan Bílek, vedoucí výroby kostýmů: Eliška Zapletalová, vedoucí dekoračních dílen: ing. Otto Gruszka, jevištní mistři: Jiří Vaněk, Václav Plachý, mistr osvětlení: Milan Kubala, mistr elektroakustiky: Bořivoj Wojnar, mistr vlásenkárny: Vojmil Nytra, mistr rekvizitárny: Eva Wiesnerová, mistr garderóby: Zlata Nezhybová.

Milan Mikolič	Karel Čepek
Nikola, jeho syn	Jan Drahovzal
Sofie, Milanova matka	Stanislav Válek
	Zdeňka Poláčková
	j. h.
Bogdan Lukovac	Miloslav Tolaš
	Jan Vyorálek
Julja Rella	Hana Hradilová
	Helena Riehsová
Líza Müllerová	Halina Kubeczková
	Ilona Simandlová
	Dagmar Hlubková
Mitzi Müllerová	Karla Diváková
	Vlasta Tolarová
Jeremski	Karel Lupínek
Franjo Svečak	Miroslav Dvorník
	Petr Miller
Zvonimír Slavko	Rudolf Kubica
Nessa	Ilona Flaková
Luca	Ivo Melkus
Jagoda Dura	Zdena Luzarová
Elvirin	Miloš Jach
Komorná	Marie Dvorníková
Zahradník	Raimund Mader
Starosta Ivan	Břetislav Doskočil
Titus Malzer	František Návrat
	zasloužilý umělec
	Josef Kobr
Venkovská dívka	Lenka Vojkovská
Truda, začka baletu	Soňa Hlaváčová

Tančí baletní soubor SDO. Sólo: Libor Bernklau — Ivan Hurych

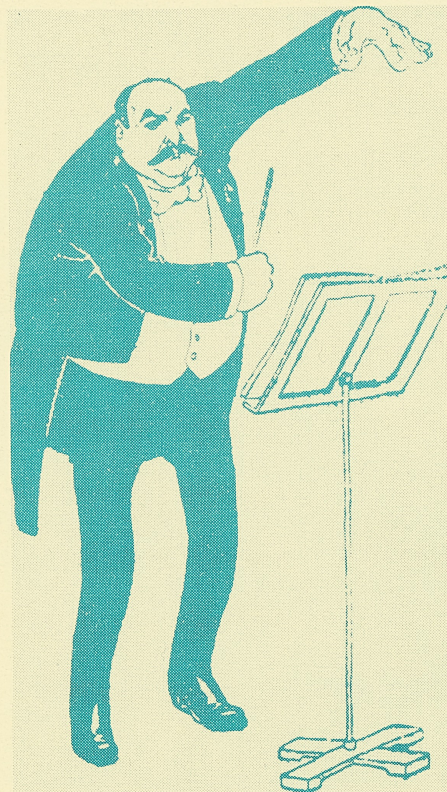
Představení řídí: Stanislav Muntág
Text sleduje: Alena Petrová

Premiéra dne 26. února 1983 v Divadle Zdeňka Nejedlého v rámci Roku českého divadla

a odrážejí v sobě mnohé z tragických událostí, které provázely poslední léta Nedbalova života. Zrazen malichernými poměry v Praze, přijal Nedbal místo ředitele Slovenského Národního divadla v Bratislavě jako soukromý podnikatel. Tento osudový krok, před kterým byl Nedbal radou přátel varován, je námět na rozsáhlou studii. Nesporným faktem je mimořádný přínos Nedbalův pro nově se formující kulturní život Slovenska. S příznačnou energií a uměleckou náročností budoval Nedbal první slovenskou operní a baletní scénu, položil základy symfonického koncertního života v Bratislavě, přednášel na bratislavské univerzitě a byl i ředitelem hudebního vysílání bratislavského rozhlasu. S operním souborem uskutečnil úspěšné zájezdy do Španělska, Vídně i Prahy, uvedl také na scénu první slovenskou operu od nestora slovenských skladatelů J. L. Belly Kovář Wieland. Nedbal je nesporně jednou z největších osobností v oblasti umělecké vzájemnosti Čechů a Slováků.

Tyto skutečnosti Nedbalových zásluh, které jistě zaznamená historie zlatým písmem, byly ovšem v próze každodenního života provázeny fakty daleko smutnějšími a ve svých důsledcích tragickými. Nedbalova umělecká náročnost, vycházející ze zkušeností světově obdivovaného umělce, se dostala do příkrého rozporu s podmínkami, které vytvořila pro slovenský kulturní život dvacátých let předmnichovská republika. Státní subvence byla zlomkem procenta potřebného pro skutečně umělecký stánek a Nedbal, při všech organizačních schopnostech a zkušenostech, nikdy nemohl být úspěšným podnikatelem, neboť byl příliš umělcem. A tak jeho bratislavská éra končila dohodou, že bude divadlem uvolněn za předpokladu, že z vlastních prostředků uhradí schodek 1 200 000 Kč. To byla předehra tragického konce jednoho z největších českých umělců počátku našeho století. Chceme však připomenout ještě jeden krátký okamžik, poměrně málo známý, který naplnil Nedbala pocitem skutečného štěstí. Byl to rok

1929, kdy Nedbal jako první z českých dirigentů hostoval v Sovětském svazu a pro historickou přesvědčivost citujeme vzpomínku na toto období z pera druhé ženy Oskara Nedbala: „Snad nejskvělejší úspěch a nové silné potvrzení svého velkého umění si přinesl Oskar ze svého posledního zájezdu do milované Rusi — tentokrát ze sovětského Azerbajdžánu. Byl pozván v červenci roku 1929 do Baku a Batumi, aby řídil deset koncertů Státního akademického orchestru v Baku a v Batumi koncerty další. Bylo to opravdu skvělé vítězství Oskarova věčného snažení o popularizaci vážné hudby, doma tak často mu vyčítané. Popularita, kterou si získal kdysi na staré Rusi, se vůbec nedala srovnat s tou, kterou rázem získal v sovětském státě. To byl prostě báječný úspěch, jiné slovo to

nevystihne. Nádherné potvrzení jeho umění. Obrovská mušle přírodního amfiteátru nad městem měla skvělou akustiku, a když tu Oskar řídil díla Čajkovského nebo Rímského-Korsakova, nadšení nebralo konce. Koncerty začínaly pozdě večer, po desáté hodině, kdy už vedro bylo snesitelné. Kouzelná noc, naplněná přímořskou vůní, hvězdná obloha se srpečkem měsíce, dychtivá desetitisícová masa nadšených a pozorných diváků a posluchačů — to byl pro Oskara dosud nezvyklý zážitek. Dirigent, hýčkaný celým světem, byl tu dojat k slzám. Ale vypuklo i veselí uprostřed nejvážnější chvíle. Po rampě před orchestrem se dalo na pochod rozkošné černobílé kotě. Oskar je vesele sledoval, aniž si přestal hledět svých hudebníků. Pak zaduněly tympány — a Nedbal orchestr i obecenstvo — všechno se svorně rozesmálo. Kočička vyletěla do povětří, vlastně se zděšeně vznesla na všech čtyřech do výšky, pak padla dolů, naježila hřbet a vyjeveně zírala bledě modrýma očkama na Oskara, o němž byla přesvědčena, že tu ránu způsobil. Nečekané intermezzo bylo roztomilé a nazítří nechybělo v žádných novinách. A Oskar, který posluchače očaroval hlavně Čajkovského Patetickou, dostal hned při druhém koncertu nabídku vládního komisaře provázenou návrhem smlouvy, aby

přijal stálé angažmá v SSSR jako dirigent státní filharmonie a profesor konzervatoře. Šťasten zahorel, řekl, že se v Bratislavě okamžitě dohodne o ukončení smlouvy a že určitě přijme.

Ale osud rozhodl jinak . . .“

A osud posledních dnů Nedbalova života se naplňoval neúprosným rytmem antické tragédie.

Bratislavské události vyvolávaly v Nedbalovi strach ze soudního stíhání. Ještě paprsek naděje mu zasvitl, když Česká filharmonie hledala nového uměleckého šéfa. Pro tuto naději obětoval nabídku filmové společnosti Metro Goldwyn-Meyer, která si ho chtěla zavázat jako dirigenta a uměleckého poradce na deset sezón za příjem, který neměl v Evropě obdoby.

Poslední dny zavedly Nedbala do Záhřebu, kde měl dirigovat Pohádku o Honzovi a řadu symfonických koncertů. Těsně před odjezdem dostal z Prahy zprávu, že se s ním pro Českou filharmonii nepočítá.

Sváteční pohoda Štědrého večera roku 1930 byla přerušena zprávou, kterou vysílala řada rozhlasových stanic: „Dnes 24. prosince 1930 ukončil tragicky svůj život dirigent a hudební skladatel — Oskar Nedbal“.

Bylo to poprvé, kdy Oskar Nedbal přinesl vědomě svému okolí zármutek.

kb

Po české premiéře operety Vinobraní

STÁTNÍ DIVADLO V OSTRAVĚ

NOSITEL ŘÁDU PRÁCE

Program vydalo Státní divadlo v Ostravě, nositel Řádu práce. Redakce programu: Vojtěch Kabeláč, obálka a grafická úprava: Mirek Tittler, vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., provoz 21, Ostrava 1, Novinářská 7, R 24295. Povoleno odborem kultury Sm KNV pod č. j. 136/83-Neme/Bř/403/16

Cena programu 3 Kčs

Veškerá práva k provozování tohoto díla zastupuje Dilia Praha.

NEPROJEJNĚ